

társaságok — ha volna még ilyen — se nem importálhat, se nem exportálhat. Ez a berendezés lényeges tartozéka a szocialista tervgazdálkodásnak; Perzsia legkevesbé sem szocialista ország, Perzsia tőkés ország s mégis 1931-ben bevezette a külkereskedelmi monopóliumot. Oroszország példája Ázsiában kiszámíthatatlan hatású.

Ázsiában nagy dolgok történtek. 1931 szeptembere óta Japán Kína egyre nagyobb részének az ura. Az oroszok megrémültek, amikor ez a folyamat megindult. Attól tartottak, hogy e folyamat átcsap orosz területre és az USSR-t háborúba keveri a mikádó birodalmával. Első gondjuk volt Szibériát jobb hadászati állapotba hozni. Azóta négy év múlt el. Az oroszok biztosan ülnek sorompóik és beton erősségeik mögött, nagy hadseregük és óriás légi rajaik védelmében. Kevesebb nyugtalansággal és több tárgyilagossággal nézhetik az eseményeket. Nem szándékuk Japánnal konfliktusba keveredni — különösen most. Dolguk van: építenek. Viszont kétségtelen, hogy a hatalmas USSR pár év múlva — mondjuk 1940-ben mindent, amit ma Japán Kinában tesz, megkérdőjelez?

De nem fegyveres erővel. Az oroszok erősebb fegyvere gazdasági tökéletesedésük lesz, amely megnyeri a maga számára a kínai és japán sziveket, mint ahogy már ma meghódította a török és perzsa rokonszenvet. Azokat a nemzeti-forradalmi felkeléseket, amiket Kemál és Riza Khán, a mostani sah országaikban megindítottak, Moszkva támogatta. Ugyanakkor az orosz kormány a legfőbb garanciát jelentette a külföldi beavatkozás ellen. Kína nagyobb és nehezebb mozgásba hozni; a felismerés előtt azonban majd Kína is meghajol.

Okos japánok ismerik ezt az igazságot. Ennek következtében úgy vélik, hogy jobb volna az USSR-re előbb lecsapni mielőtt túlságosan megerősödik. Most azonban már késő, Oroszország tőkeerős, legalább is azzal a Japánnal szemben, amit egyidejűleg nem támogat nyugatról is egy USSR elleni offenzíva s ez az offenzíva bizonytalan. Közben az oroszok szorgalmasan dolgoznak, semmiféle áldozattól sem riadnak vissza. Az idő, legalább is Ázsiában, az oroszok számára dolgozik.

(Newyork, Nation)

Louis Fischer

S Z E M L E

A TUDOMÁNYOS KUTATÁS FORDULATA FRANCIAORSZAGBAN

Franciaország megvárakoztatta Marxot, valóban paradoxszerű az, hogy ily' későn kezdi megismerni a francia közönség, holott közvetett befolyása állandó s jelentős volt. A marxizmus hosszú időn keresztül csak tengődött Franciaországban. *Lafargue* azt hitte, hogy eleget tesz feladatának, ha a marxista gondolatokat, melyek annyi részről találkoztak rosszakarattal, vagy akár ellenséges érzülettel, minden eszmei hozzájárulás nélkül ismerteti. *Sorel* viszont csupán néhány marxi fogalmat vett át, melyeket rosszul értelmezett és hamarosan összezavart. A guesdisták nehezen törtek maguknak utat, de elméletük korán megmeredett. A háború utáni munkásmozgalom pedig sokáig önmaga felé fordulva s az elméleti kérdéseket elhanyagolva dolgozott.

Ez a helyzet alaposan megváltozott. A nagy válság óta egymást követik Marx, Engels és Uljanov műveinek kiadásai. A marxista tanulmá-

nyoknak se szeri, se száma. Az *A la lumière du marxisme** című esszégyűjtemény minden bizonnyal megszabadít bennünket egész csomó problémától. Nem hisszük, hogy ezentul akadhat — komolyanvevésre igényt tartó — vitatkozó, aki a marxizmusról, mint fatalista dogmáról beszéljen, amely csak a gazdasági tényezők értékét ismeri el, azokból vezeti le az egész történelmet s az emberi cselekvésnek csupán az automatikus mozgás szerepét engedélyezi. Igaz, hogy a marxizmus ilyenfajta felfogásához azoknak a tudósoknak és újságíróknak teljes tudatlansága kellett, akik ezt a „kritikai“ nézetet terjesztették. Valóban abszurdum volt Marxot és Engelst, a tömegek aktiv változtató tudatának terjesztőit, a tudat és a cselekvés tagadóiként beállítani. Ami pedig a szövegeket illeti, azok gyorsan és félreérthetetlenül eldöntik a kérdést. Marx művének első kialakult megnyilvánulásai, *A Feuerbach-tézisek* épp oly világosak, mint Engels életének utolsó éveiből származó levelei. „Az a materialista doktrina, amely szerint az ember a körülmények vagy a nevelés terméke, elfeledteti, hogy az ember változtatja meg a körülményeket és hogy a nevelőnek is szüksége van a neveltetésre“ — írta Marx 1845-ben. „Miért is küzdenénk... politikai hatalomért, ha a politikai hatalom nem tudja megváltoztatni a gazdaságot“, — írta Engels 1890-ben. Az új gondolkodás két alapítója fél évszázadon keresztül manifesztálta, hogy milyen feltételek között „csinálják az emberek saját történetüket“, változtatják meg a külső világot s ugyanakkor belső világukat.

Csak minimális jóakarát és tárgyismeret kellett ezeknek az elemi igazságoknak helyreállításához. Ezt tették meg az „A lumière du marxisme“ szerzői. Tanulmányaikban nyoma sincs a vulgärmarxisták merevségének, akik szükkeblűen és ügyetlenül topognak készen kapott és elnyomított igazságuk körül. Wallon, Maublanc, Friedmann, Mineur s társaik maguk is gyakorolni igyekeznek azokat az erényeket, melyeket Marxnak tulajdonítanak s ez tragadhatatlanul új dolog. Könyvük jó könyv, mert élő gondolat hatja át, olvasása közben lélegzeni tudunk s nem fog el bennünket a fuldoklás érzése.

A kötet első tanulmányosorozata a tudomány és a technika viszonyával foglalkozik. Pontosabban avval a kérdéssel, hogy az egyes tudományok fejlődése milyen mértékben függ a technika fejlődésétől. Szerzők a saját tapasztalataikból indultak ki, de kétségtelenül befolyásolta őket Engels egyik *Heinz Starckenburg*-hoz intézett s 1894 január 24-éről keltezett levelében kifejtett meggondolása: „Igaz az, amint Ön mondja, hogy a technika nagyrészt a tudomány állásától függ, de a tudomány még inkább függ a technika állapotától s szükségleteitől. A tudományon többet lendít, ha a társadalomnak technikai szükségletei vannak, mint tiz egyetem.“ Engels tehát kölcsönhatásról beszél, viszont a döntő jelentőséget a technikának tulajdonítja. Ez a gondolat megegyezik a marxista felfogás összeségével s szükséges eleme annak. A gyakorlati cselekvés filozófiája, mely szerint a „termelési viszonyok“ alapozzák meg a történelmet, nem tekintheti a tiszta, a gyakorlattól elvonatkoztatott spekulációt az emberi ismereteket illető haladás alapulvének, hanem azt az emberek anyagi fennmaradását biztosító mesterségek sajátos tanításaiban keresi.

A marxizmus egyik alapvető gondolatának az igazolását a tudo-

* *A la lumière du marxisme*, Editions Sociales Internationales. Marcel Baby, Marcel Cohen, Georges Friedmann, Paul Labérenne, Jean Langevin, René Maublanc, Henri Mineur, Charles Parrain, Marcel Prenant, Aurélien Sauvageot, Henri Wallon tanulmányai, Dr. Henri Wallon előszavával.

mányok történetében kell keresnünk. És viszont: a marxizmus olyan hipotézist, olyan kutatási módszert ad a tudományok történetének, melyet a nyugati gondolkodók általában elhanyagoltak. Azok az elméletek, melyeket a marxizmussal ellentétben, hivatalosaknak és „elfogadottaknak” nevezhetünk, a technika döntő szerepét csak ott ismerik el, ahol azt lehetetlen letagadni: a tudományok eredetében. *Henri Berr* pl. *Abel Rey* „A görög tudomány ifjúkora” című könyvének előszavában elismeri, hogy a pozitív préhellenikus tudás miután a gyakorlatból származott, összefüggött a cselekvéssel s maga is technika volt. *Berr* külföldben idealista, kinek „vezető hipotézise” a „logika elsődlegessége.” *De Abel Rey* figyelemreméltó erővel és pontossággal nyilatkozik a technikának a tudomány születésénél játszott szerepéről: „Kétség sem férhet ahhoz — mondja — hogy az elméleti tudomány eredetileg a mesterség gyermeke. Nem csak, hogy nem lehet elválasztani a tudományt a technikától, hanem épp a technika vezet bennünket a tudományhoz. A leszármazás itt nem feltételezett, hanem történelmileg is kimutatható. A számtan a gyakorlati számításból származik, a mértan a földmérésből, a csillagászat az idő méréséből s a tájékozódásból, melyekhez természetesen jó adag vallási és mágikus tényező is járul... A mechanika teljes egészében a technikából fakadt s az első gépek, pl. az emeltyűk, évezredekkel azelőtt léteztek, mielőtt tudományos elvüket még csak sejtették volna. A fizika eredetét a technikai, akusztikai és optikai eszközök fejlődésében kell keresnünk. A kémia valóban az alchimia gyermeke, de ugyanakkor az öntők, a metszők, a festők, a cserepesek, zománcozók, orvosok és gyógyszerkészítők technikáiból is származik. A utóbbi két forrásból született a biológia és a fiziológia.” Mily’ megerősítése ez *Engels* intuíciónak! Ám *Berr* gyorsan elküldösi ezt az igazságot a vallás és a mágia jelentőségének eltulzásával. A technikától ígyekszik azonnal megszabadulni, mihelyt túlhaladja az u. n. történelmelelőtti kezdeteket. *Berr* szerint a tudás csak akkor válik tudománnyá, ha már kivetkőzött a technikából. „A tudomány teljességében csak akkor jelenik meg, amikor az ész érdektelenül dolgozik. A tudomány a megismerés örömeért való megismerés.”

A tudomány és a technika viszonyának problémája valóban akkor merül fel teljes jelentőségében, amikor a tudomány már kialakult s különböző meghatározott ágakra szakadt. Hogy a egyetemeken szokásos többékevésbé nyílt idealizmus hogyan kezeli ezt a kérdést, arról tanuskodik *Abel Rey* idézett művének ajánlása: „*Paul Tannery* emlékének, aki megújította a tudományok történetét... azáltal, hogy amint már *Auguste Comte* is kívánta, összekötötte az emberi gondolkozás és gondolat történetével.” A marxisták viszont arra törekednek, hogy ne felejtsék el a tudományok történetének az ipar történetével való kapcsolatát.

Az „A la lumière du marxisme” szerzői nem hagyták figyelmen kívül azokat az ellenvetéseket, melyekkel a marxista hipotézis rendszerint találkozni szokott. Ezek az ellenvetések 1. a látszólag függetlenül s tisztán gondolatilag fejlődő matematika elvontságára; 2. bizonyos régi idők (főkép az ógörögök) tudományának majdnem kizárólag spekulatív jellegére; 3. a jelenleg „alkalmazott”-nak nevezett technikák látszólag alárendelt szerepére támaszkodnak. *Engels* *Starkenburgh*hoz intézett levelében, felfogása igazolására az elektromosságot idézi: „Ésszerű ismereteink az elektromosságról csak azóta vannak, amióta technikai alkalmazását felfedezték.” *De Jean Langevin* megjegyzi, hogy a „nagy elméleti felfedezések rendszerint megelőzték az elektrotechnikai alkalmazásokat s hogy amikor az ipar birtokába vette a megszerzett ismere-

teket, a tudományos kutatás rendszerint más irányba fordult. A relativitás elmélettel kapcsolatban „olyan mechanikával találjuk magunkat szemben, amely nemcsak, hogy nem származott a technikából, hanem csak távoli kapcsolatban áll vele” — mondja *H. Mineur*. De *Labérenne* idézi azokat az ismert érveket, melyek visszavezetik a matematikát a konkrétumokhoz. Kétségtelenül: a görög tudomány főképp' spekulatív volt (míg az egyiptomi csillagászat és a mértan a Nilus áradásainak megállapításából és az elmosott mesgyék visszaállításából indult ki), de *Mineur* erre nézve megjegyzi, hogy „ez a tudomány, mely elvesztette eredeti impulzióját” megállott száz évvel a mi számításunk előtt s csak tizenöt évszázaddal később került uj életre, a középkor végén, amikor a felgyülemelő technikai felfedezések új eszközöket halmoztak és új problémákat vetettek fel a tudomány előtt. „A renaissance tudósainak legtöbbje mérnök volt vagy legalább is kapcsolatban állt a mérnökökkel.” Felfedezéseik is a technikai szükségletekre (hajózás, bányaiipar, hadászat) vonatkoztak. *Mineur*, *Wallon* és *Langevin* ezeket a történelmi megjegyzéseket oly' nagyjelentőségű általános gondolatokkal kísérik, melyek megfelelő világításba helyezik a tiszta tudomány érdektelen kutatásának kérdését.

Mineur kifejti, hogy milyen kapocs fűzi az elvont törvények spekulatív kutatását az embernek a természet leküzdésére irányuló munkájához. Idéznünk kell egyszerű és mély fejtegetéseit: „A csillagok tanulmányozásának első sikerei megmutatták az embereknek, hogy a természet kutatásával olyan törvényekre akadnak, melyek segítségével le lehet győzni a természetet. Helyes és jogosult volt tehát az az elképzelés, hogy az elsőhöz kapcsolódó újabb és újabb felfedezésekkel a természet birtokbavételének lehetősége is nő. Ebben az értelemben az, ami érdekes tudományos kutatásnak tűnik, nem egyéb, mint a környező világ megismerését illető szükségesség zavaros érzése, hogy minél jobban élhessünk. Ennek az érzésnek az ember egy ősi ösztöne a forrása. Az ember, aki könyörtelen, sőt ellenséges világban él, uralkodni akar az őt környező erők fölött s ezért mind pontosabban és jobban igyekszik megismerni azokat.” Ma „azt mondhatjuk, hogy a mult tapasztalatai által felbátorított ember úgy kutatja a természetet, mint a kolonizálók kutatják a még nem egészen ismert területeket.”

H. Wallon általánosítja a problémát s felvázolja „az élőlény s a közege közti viszony anticipációjának az elméletét.” Az anticipációt már az alacsonyrendű lényeknél is megtaláljuk: „az észlelet minden fokán megfigyelhető.” A *Pavlov* által tanulmányozott „feltételes reflex” példája az anticipációnak. „Anticipációk nagymértékben a percepcióink is, melyeket a józan ész rendszerint a környező világ érzékenységünkre gyakorolt benyomásainak tekint.” Minél összetettebb a szervezet, annál hajlékonyabb az anticipáció és az előrelátás játéka. Gyakran úgy tűnik hogy az ember csupán szerveinek működésével törődik. Különben is „mily pontos koordináló elv szedhetné szigorú rendbe az egyéni cselekvéseket?” S mégis fennáll az a csodálatos tény, „hogy az egy korhoz tartozó intellektuális munkák és megnyilvánulások összefutnak.” „A tudományos felfedezés még akkor is a szükséges pillanatban történik, mint ezt annyi eset bizonyítja”, amikor a tudományos kutatás a technikai szükségletek előtt jár. Végső elemzésben mindig a valóság áramlata adja meg a cselekvés okát és témáit. Bármilyenek legyenek is elágazásai „a szellem működése mindig a valósággal való érintkezésben születik meg és születik ujja.” — Ez az önmagában erősen összevont előadásból vett néhány idézet világosan mutatja, hogy milyen nagy a távolság a dialektikus és a mechanikus materializmus között.

A könyv második részében összegyűjtött tanulmányok épp a dialektikus materializmusnak a mechanikus materializmussal szembeállított sajátos jellegét világítják meg. Friedmann felvázolja a dialektikus gondolkodás elemzését és történelmi kialakulását az oksági elvvel való kapcsolataiban; *Maublanc* viszont ugyanezt teszi az azonosság elvére vonatkoztatva. Friedmann igen helyesen jegyzi meg, hogy azok, akik a marxizmust gazdasági fatalizmusnak tekintik, tulajdonképpen csak az okságról való mechanisztikus felfogásukat vetítik át a marxizmusba. Szerintük az események egymást kétségtelenül számos összefonódott okozati sorozatban követik, ennek ellenére azonban állandók, visszafordíthatatlanok és töretlen vonalban haladnak. Ebből kiindulva és azt is tudva, hogy a marxizmus alapvető fontosságot tulajdonít a gazdaságnak arra a végkövetkeztetésre jutnak, hogy a marxizmus az egész történelmet egyszerűen a gazdaságból vezeti le. *Ez természetesen nem így van.* A marxizmus Hegeltől a kauzalitás egészen más felfogását vette át. Megállapítja, hogy az ok mindenütt visszahat az okozatra, az antitézis a téziszre, hogy a természetben az egymásra állandóan, kölcsönösen és egyidejűleg ható valóságselemek „élő interdependenciájával” találkozunk. Így, mikor az ember felismeri anyagi fennmaradása természetes körülményeinek fontosságát s az emberek akaratából függetlenül kialakuló gazdasági viszonyok jelentőségét, feltétlenül elismeri a természetet és ezeket a viszonyokat megváltoztató emberi akarat szerepét is. Ezt a visszahatást a marxizmus már csak azért is kénytelen elismerni, mert ha nem tenné, ha tagadná az akarat és az öntudat sajátos szerepét, akkor saját magát s a változtatás szükségességét és lehetőségét is megtagadná, mint azt a fatalisták és reformisták teszik, kik szerint nyugodtan be kell várni a társadalom progresszív, szükséges és jóttevő megváltozását, mely fölöslegessé teszi az emberiség változtatni akaró erőinek végső nekilendülését.

René Maublanc a dialektika születését vázolja fel; rámutat plátói eredetére, (természetesen vissza kellene menni Herakleitosig; s *Maublanc* bizonyára csak azért foglalkozik inkább Marx és Plátó viszonyával, mivel eddig ezt rendszerint elhanyagolták. A filozófia történetére vonatkozó rövid megjegyzéseit itt-ott ki kell majd bővíteni és helyesbíteni.) *Maublanc* kifejti, hogyan akasztotta meg az aristotelesi logika a megismerést az ellenmondás előtt, melyet hibának tart. Így azáltal, hogy az ellenmondás kiszorult az ésszerűség területéről, az ész elszakadt az élettől, ahol az ellenmondás lépten-nyomon felbukkan. Ennek a szakításnak Kant alkotta meg végső elméletét. Hegel viszont, Plátó gondolkodásához visszatérve, újból beillesztette az ellenmondást az ésszerűbe. A gondolkodás története így a mindig újból megtagadott ideiglenes szintézisekben megoldott, összezapások és ellenmondások története lett. De ez a dialektika idealista maradt. Minden vulgärmarxista el tudja intézni Hegelt egy-két Marx-, vagy Engels-idézettel, bármily szigorúan is ítélte meg ép' Engels az ilyen módszereket és azok önelégültségét, akik élnek velük. *Maublanc* valóban kitűnő tanulmányának főértéke abban áll, hogy alaposan átgondolt kritikának veti alá azt a hégeli rendszert, melyben a természet idegen és tehetetlen, melyben a mozgás csak a gondolatban létezik s ott is csak önkényes tekervényekbe stilizálva, s amely megtagadja a valóságot, ha az nem illik bele annak a rendszernek a kereteibe, melyet az abszolút igazság megvalósulásának s a világtörténelem végső stációjának tekint. De Marx a mozgást, melyet Hegel csak a gondolat sajátos tulajdonságának tartott, sokkal őszintébben és hajlékonyabban találta meg a világegyetemben, az élő ész által felismert és kikutatott valóságban. Így kapcsolta össze a he-

geli módszert a materializmussal. Így szűnt meg az ész és a valóság közti évszázados szakadás: Hegel visszavezette az ellenmondást az észszerűhöz; Marx visszavezette az észszerűt a valósághoz. Tudatosította az ész alárendeltségét a valóság alá s ezáltal óriás módon megnövekedett a gondolatnak a valóság fölötti hatalma. Marxszal a gondolat már nem állítja magáról, hogy ő az egész valóság, nem akarja magába zárni a valóságot, de azt sem tűri el, hogy fal válassza el tőle. A gondolat része a valóságnak, egyesül vele és meg is változtatja. A marxista dialektika olyan megismerési módszer, mely a valóságban gyökerezik, abban találja meg igazolását és lehetővé teszi a valóság megváltoztatását.

Az „A la lumière du marxisme“ szerzői biztosan nem tartják könyvüket hibánélkülinek. Régi vitákat elintéz ez a könyv, de ugyanakkor új kérdéseket vet fel. Nem haladhatunk el néhány szembetűnő hiányossága mellett. A tanulmányok egyenlőtlen értékűek. Sok helyen találkozunk a dogmatizmus nyomaival, minden magyarázat nélkül egymás mellé állított idézetekkel, a megválaszolendő érvek elhanyagolásával, stb. Ez a könyv a marxizmusnak csupán egy oldalát világítja meg. Ez szükségszerű, hisz a marxizmus állandóan harc közben alakult és fejlődött. Alapítói elméleti műveikben főképp arra törekedtek, hogy kifejtésük „a döntő elvet“, melyet kortársaik tagadtak, t. i. a gazdaság elsőrendű szerepét. „Eközben, — mondja Engels — kissé elhanyagoltuk a formát a lényegért... S ez ellenségeinknek igen jól jött, mert így számos félreértésre találtak ürügyet.“ Az ilyen félreértések most sem hiányoznak majd. Viszont tovább kell haladni, következetesen a megkezdett uton.

(Páris)

Pierre G erome

ANDRÉ MALRAUX ES AZ EGYENIS G KÉRDÉSE. A francia irodalom exotikus portékái s a fiatal ir nemzed k palotazend l sei közé André Malraux  j tipusú h dit k nt lép. A kezes tenger szkapit nyok, gyarmati tisztviselők és diplomaták, a Pierre Loti-k, Claude Farr re-ek és Paul Morand-ok szektorába a gyarmatok igazi drámáját, mig az irodalmi fiatalság k pzelt  l zadoz s ba egy kontinentális forrongás súlyos élményét hozza. Pedig   is a francia (gyarmati) polgárság, sőt az állami vállalkozások k ld k r i szakadt le. A *Királyi ut* (La Voie royale) hőse Claude Vannec, a kalandorkedv  fiatal archeológus, akiben nem nehéz az ir ra ismerni, m g hivatalos kiküldetésben indul Szi mba, de  sszet z a hatóságokkal és azok ellenére v g neki utjának. Ez az ut később igen messze kanyarodik a gyarmati hatóságoktól és a r gis gkutat st l. Az archeol gusb l politikai ügynök v lik a Kuomintang földjén, s mig irodalmi nemzedéktársai a k pzelt kkel,   az élettel kísérletezik. Az irodalmi forradalmak helyett egy hatalmas népmozgalom gyakorlata foglalja el s a szellem vakmer s geit az élet nagy kísérletei és kockázatai közt  li. Erről az elhat roz  élményről számol be a *H dit k* s *Az emberi sors* c. könyveiben. A megmozduló világrész, a tömegek emberalatti állapota, a f lemel s n dolgozó akarat s a hatalmas emberi lehetőségek ragadják meg szenvedélyes egy tt r s t és szitj k vállalkozó kedvét. Nem a szükség, hanem az emberi lealacsonyodotts g és belenyugvás gy l lete s a megvalósitható nagyság látomása t zelj változtató akaratát. A tettv gy  ember nagy változáson megy át, de a polgári viszonyok közt finomodott, mélyebben lakozó művészi érzékenysége eredendő hajlamait követi. Malraux legbensőbb irói érdeklődését nem annyira a tömegek, mint inkább a vezérek kötik le, inkább a változtató akarat tudatos k pviselei, mint az akarattól korbácsolt tömegek. Ez az  r-